

MA Kaja Mujdrica
Filozofski fakultet
Univerzitet u Mariboru
kaja.mujdrica1@um.si
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0634-595X>

PRIKAZ: Zbornik radova *Nova istraživanja jugoslovenske prošlosti: perspektive sa postjugoslovenskog prostora* (Beograd: INIS, 2025), 676 str.

Zbornik *Nova istraživanja jugoslovenske prošlosti: perspektive sa postjugoslovenskog prostora*, objavljen 2025. godine u izdanju Instituta za noviju istoriju Srbije (INIS) u Beogradu, rezultat je dopunjenih i proširenih radova sa prve međunarodne naučne konferencije *Istorija Jugoslavije: perspektive mladih istraživača sa postjugoslovenskog prostora*, koja je, kroz saradnju INIS-a sa Arhivom Jugoslavije, održana od 15. do 18. oktobra 2024. godine u Beogradu. Urednici zbornika su dr Natalija Dimić Lompar, dr Ognjen Tomić i MA Nikola Koneski.

Na ukupno 676 strana zbornik okuplja radove 28 autora (mladih istraživača, doktoranata i mlađih doktora nauka) iz pet država bivše Jugoslavije (Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Severne Makedonije). Publikacija predstavlja značajan doprinos proučavanju istorije 20. veka na postjugoslovenskom prostoru i do sada najobimniji pokušaj sinteze aktuelnih historiografskih istraživanja koja razvija mlađa generacija istraživača. Radovi pružaju dubok, višeslojan i metodološki raznolik uvid u kompleksnu istoriju bivše zajedničke države, pri čemu se ističe upotreba bogatog spektra izvora – od neobjavljenih dokumenata iz državnih i lokalnih arhiva, novinskih i dnevničkih zapisa, memoara, stati-

stičkih analiza, do drugog objavljenog materijala i relevantne naučne literature. Dodatna vrednost zbornika ogleđa se i u tome što su ga recenzirali ugledni istoričari međunarodnog renomea: prof. dr Mari-Žanin Čalić sa Ludwig-Maximilian Univerziteta u Minhenu, prof. dr Ondrej Vojtjehovski sa Instituta za svetsku istoriju Filozofskog fakulteta Karlovog univerziteta u Pragu i dr Slobodan Selinić, naučni savetnik INIS-a u Beogradu.

Zbornik je strukturalno podeljen na uvodnu reč, prilog urednika, koji sumira glavne tokove istraživanja istorije Jugoslavije i saradnje istraživača sa postjugoslovenskog prostora, dok centralni deo čini šest tematski zaokruženih celina. Kroz njih se hronološki i sadržajno pruža uvid u različite istraživačke probleme jugoslovenske prošlosti, koje obuhvataju lepezu fenomena od formiranja državnosti, pitanja nacionalnog identiteta, ekonomskih i ekoloških izazova, socijalnih pitanja i migracionih procesa, do balkanskih, evropskih i globalnih dimenzija jugoslovenske spoljne politike.

Prva celina, *Na raskršćima epoha: dva početka i jedan kraj Jugoslavije*, posvećena je prelomnim procesima nastanka, funkcionisanja i raspada jugoslovenske države. Vukašin Marić u svom radu analizira odnos eksperata *Inquiryja* prema nastanku jugoslovenske države nakon Prvog svetskog rata, dok Amer Maslo razmatra odjeke muslimanske političke štampe u Bosni i Hercegovini povodom odlaska i proterivanja članova osmanske dinastije iz Osmanskog carstva i Republike Turske (1922–1924). Tamara Stojanović proučava rad zemaljskih i Pokrajinske komisije u dokumentovanju zločina okupatora i njihovih pomagača u procesu istraživanja ratnih zločina tokom Drugog svetskog rata, a Ratko Minić analizira proces sekularizacije u Deževskom, Sjeničkom i Štavičkom srežu u prvoj deceniji uspostavljanja komunističke vlasti u Jugoslaviji. U konačnici, Janez Osojnik razmatra mogućnosti istorijske interpretacije i obrade plebiscita u Republici Sloveniji 23. decembra 1990. godine.

Druga celina, *Ideje i identiteti: između nacionalnog, nadnacionalnog i internacionalnog*, otvara pitanja nacionalnog identiteta i pripadnosti, kao i ideoloških koncepata. Na osnovu iskustava iz prečanskih krajeva, Oliver Pejić prikazuje koji domete i ograničenja pripadnosti državnom narodu u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a Vukašin Zorić proučava formiranje zajedničkih srednjovekovnih heroja u jugoslovenskoj međuratnoj istoriografiji. Milan Mrđenović analizira pojavu panslavizma među slovenačkim iseljenicima u SAD-u i njegov uticaj na odnose sa Jugoslavijom 1938–1945,

dok Luka Savčić osvetljava redefinisane pojma proleterskog internacionalizma u socijalističkoj Jugoslaviji. U kontekstu nacionalizma i socijalizma, Marino Badurina koncentriše se na tumačenje dinamike odnosa između Partije i intelektualaca krajem 1960-ih i početkom 1970-ih.

Radovi koji čine treću celinu, *U traganju za ravnotežom: privredni izazovi socijalističke Jugoslavije*, fokusirani su na problematiku iz ekonomske istorije. Ivan Smoljan prikazuje razvoj preduzeća *Istraplastika* i njegov doprinos proučavanju gospodarskog razvoja centralne Istre od kraja 1950-ih do početka 1980-ih, a Miloš Čorbić analizira bilateralnu trgovinsku saradnju Jugoslavije i Indonezije u okviru trgovinskog aranžmana *Triglav*. Momir Ninković obrađuje izložbu jugoslovenske robe široke potrošnje u Kijevu (15. jul – 4. avgust 1963). Na spoljnotrgovinsku problematiku fokusira se i Ognjen Tomić, koji na osnovu kvantitativne analize ispituje uticaj privrednih reformi iz 1961. i 1965. godine na spoljnu trgovinu u period 1955–1980. Odnose između jugoslovenskih aviokompanija dalje osvetljava Ilija Kukobat, dok se Đorđe Lalić bavi višeslojnim uzrocima nestašice kafe u Jugoslaviji tokom 1980-ih, smeštajući ga u širi kontekst sistemske i privredne krize.

Četvrta tematska celina, *Društvena (ne)briga: pristupi zaštiti dece, kulturne baštine i životne sredine u Jugoslaviji*, obeležena je radovima koji pripadaju temama društvene istorije, istorije socijalne politike i brige za životnu sredinu. Tamara Kosijer obrađuje zaštitu dece u okviru državnih i privatnih inicijativa u Kraljevini Jugoslaviji (1918–1941), dok rad Bruna Raguža pruža analizu metodoloških pristupa proučavanju istorije životne sredine u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (1945–1990). Rad Aleksandra Andonova osvetljava kompleksnu saradnju Jugoslavije sa UNESCO-om (1960–1974).

Posebno mesto u zborniku zauzima celina pod naslovom *U pokretu i na margini: migracije, izbegništvo i pripadnost u jugoslovenskom kontekstu*, koja se tiče istorije migracija i izbegništva. Na osnovu popisa stanovništva iz 1921. i 1931. godine, Neja Blaj Hribar prikazuje unutrašnje migracije u Kraljevini SHS, s akcentom na primer Ljubljane i doseljenika iz drugih banovina, a Ajdin Muhedinović razmatra izbegličku krizu u Sarajevu tokom Drugog svetskog rata, sa posebnim osvrtom na osnivanje i rad logora u Alipašinom Mostu. Politiku lokalnih i partijskih organa vlasti prema procesima iseljavanja iz Novog Pazara i okoline u Tursku, kao i pitanje povratka tokom 1960-ih proučava Sava Đurđević.

Poslednja, šesta celina, koja nosi naslov *Jugoslavija i svet: balkanska, evropska i globalna dimenzija jugoslovenske spoljne politike*, proširuje pogled na

međunarodne aspekte istorije Jugoslavije. Balkansku liniju, odnosno parobrodsku prugu od Jadranskog do Crnog mora 1938–1940, obrađuje Nikola Koneski, a Ivan Bubalo razmatra ideološki i diplomatski aspekt saradnje Jugoslavije sa Republikom Čile i čileanskim socijalistima u periodu 1954–1973. Drugu fazu normalizacije jugoslovensko-kineskih odnosa (1968–1971) osvetljava Canying Ren, dok Luka Filipović posvećuje pažnju politici jugoslovenskih komunista prema marksističkim partijama Zapadne Evrope (1967–1984). Spoljnopolitičke teme obrađuje i Dimitrije Matić, osvetljavajući saradnju Jugoslavije sa Španijom na madridskom sastanku Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (1980–1983). Poglavlje i rasprave u zborniku zaključuje Kaja Mujdrica, čiji rad nudi francusku perspektivu o poseti premijera Mišela Rokara Beogradu decembra 1989, fokusirajući se pri tome na manifestacije nacionalnih tenzija u federaciji.

Zaključno, zbornik predstavlja rezultat intenzivne razmene ideja koje podstiču prepoznavanje novih istraživačkih izazova, naučni dijalog, kritičku refleksiju i upoređivanje, što je posebno značajno kada je reč o temama u kojima su dosadašnje istorijske interpretacije ostajale ograničene nacionalnim okvirima. Prelazak preko ovih okvira omogućio je objektivnije i celovitije razumevanje prošlosti. Istovremeno, zbornik odražava nastojanje organizatora da ojačaju povezivanje i saradnju mlađe generacije istoričara, koji se, uprkos srodnim istraživačkim interesima, često suočavaju sa ograničenim prilikama za međusobnu razmenu iskustava i istraživačkih praksi. Urednički i organizacioni odbor izvršili su značajan posao, osiguravši sadržajnu koherentnost, terminološku preciznost i metodološku preglednost tekstova.

Iako je zbornik objavljen nedavno, već je privukao pažnju akademske i šire javnosti, čime se uspostavio kao značajan zajednici istraživača, studentima istorije i svima koji se interesuju za noviju istoriju jugoistočne Evrope. Do kraja 2025. godine zbornik je bio predstavljen u Beogradu (1. oktobar 2025), Zagrebu (13. oktobar 2025) i Sarajevu (27. novembar 2025). Pored toga, zbornik se uklapa se u širi, dugoročno zamišljen istraživački proces – 2025. godine bio je organizovan novi naučni skup sa dodatnim radovima, koji su trenutno u fazi proširenja i naučne obrade i koji će biti objavljeni u narednom zborniku, predviđenom za 2026. godinu. Time publikacija predstavlja polaznu tačku novog talasa istraživanja koji naznačava sveže uvide, šire razumevanje i dalja otkrivanja kompleksne – političke, ekonomske, kulturne i društvene – istorije jugoslovenskog prostora.